

RECENSIONER

Ulf Stahre: *En stad för de många eller för de få. Om allmänningar, sociala rörelser och rätten till staden i det nutida Stockholm.* Bokförlaget Atlas, Stockholm 2014. 343 s., ill. ISBN 978-91-7389-466-1.

På de sista sidorna i *En stad för de många eller de få* tecknar Stahre en bild av hur han en vårdag (2013?) sitter och fikar under almarna i Kungsträdgården. Han ser sårn efter motorsågarna i träden och berättar att han missade själva striden men att han var där ”i stort sett varje eftermiddag och kväll för att delta i den veckolånga spontana festival som följde”. Vi får också veta att en förfader till författaren, slaktaråldermannen Lucas Stahre, hade sitt hus där Stockholms Enskilda Banks palats nu ligger (s. 323–324).

Stahres avslutande bok i en serie om fem som behandlar Stockholm kan läsas som en sammanfattning av stadens genomgripande förändringar och strider från Norrmalmsregleringen under 1950-talet fram till idag. Men den kan också läsas som en summering av hans egen forskargärning, ett engagemang som kanske väcktes under almarna den där veckan i maj 1971. Stahre har i sin boksvit beskrivit och försvarat stadens historiska värden och allmänhetens rätt till sin stad. Det är lätt att känna sympati för en sådan ambition.

En stad för de många eller för de få består av åtta kapitel samt en kort inledning där Stahre redogör för sitt tvärvetenskapliga angreppssätt och de frågor och strider han behandlar. Det första kapitlet *Konflikten om Stockholm* handlar om Norrmalmsregleringen, almstriden och byalagsrörelsen, Dennispaketet och det avslutas med ett avsnitt kring titeln Tillväxttänkandets dominans. Stahre framhåller att det bland politikerna, med Hjalmar Mehr i spetsen, hade växt fram ett storstadsideal som inte hade mycket till övers för det historiska och traditionella: Klara och almarna stod i vägen för ett nytt, modernt city. Den tidiga kritiken som växte fram under 1960-talets början hade en snäv och kulturkonserverad inriktning, men den förändrades efterhand och fick med byalagsrörelsen

och Alternativ stad en folkligare förankring liksom också en vänsterradikal prägel.

Stahre beskriver almstriden i maj 1971 som en vändpunkt vad gäller människors inflytande i stadens planering men även vad gäller politikernas inställning. Just kring denna händelse tar författaren ut svängarna och kopplar striden om almdungen till människans förhållande till naturen och till ädla lövträd som livssymbol i myter, religion och folktro. Han beskriver också striden som en massmedial önskehändelse, en storslagen fest och ett ”moment of madness” – ett ”tumultartat ögonblick i historien” där ”makten utmanas, kreativiteten blomstrar och festglädjen efteråt blir outtömlig” (s. 33–36). Och den festen var Stahre med om.

Den växande bilismen och planer på trafikleder genom och runt Stockholm har sedan 60-talet lett till organiserat motstånd. Kring Dennispaketet under tidigt 90-tal samlades stora styrkor, där anarkister samsades med Haga-Brunnsvikens vänner och Stiftelsen Stolta stad. Stahre beskriver år 1997 som ytterligare en vändpunkt i dispyterna om Stockholm, det år då den socialdemokratiska regeringen avvecklade stora delar av det planerade ”paketet”.

Är det alltid rätt att försvara det befintliga? Är ett sådant försvar alltid till gagn för ”de många”? Mina frågor väcks under läsningen av kapitlet *Kvarteret Lammet*, om den del av Klara som undslapp rivning. Sedan 80-talets modernisering har kvarteret genomgått ungefär samma estetiska omladdning och gentrifiering som andra stadsdelar innanför tullarna och förändrats till ett område för ”de få”. 60-talets grävskopor möjliggjorde, menar jag, nya slags rum, inte minst Kulturhuset och Sergels torg, som uttryckligen var till för ”de många”. Författaren skriver också att ”(d)elar av det nya city framstår dock som positiva förnyelser” (s. 86).

Något som också förändrats i kvarteret Lammet är konsumtionens karaktär, vilket författaren detaljerat redovisar. Stahre ägnar ett helt kapitel åt konsumtionens nya platser men placerar före detta ett kortare kapitel med rubriken *Allmänningar och privatiseringar*. Genom historiska tillbakablickar och aktuella diskus-

sioner kring naturliga och artificiella allmänningar samt mer specifikt kring vår tids privatiseringar ger författaren en intressant ram för frågor om Stockholms förändring över tid. Frågan om det allmänna respektive privata skulle enligt min mening fungerat utmärkt som en strukturerande princip för bokens samtliga kapitel och passar även väl till Stahres avslutande diskussion. Den placering som Stahre valt förstärker snarare det glapp mellan kapitlen och bitvis även mellan teori och empiri som boken nu lider av.

Kapitlet *Gallerior och köpcentrum* handlar bl.a. om gränser mellan det privata och allmänna, vilket kan förklara varför författaren valt den struktur jag ovan ifrågasatt. Stahre beskriver Kungsholmens förändring och Västermalmsgallerians etablering, tillkommen för en nyinflyttad medelklass. Kapitlet består dessutom av en historisk tillbakablick och översikt över galleriornas och köpcentrumens etablering i Stockholmsområdet. Även detta kapitel kan kritiseras för bristande struktur, men det går här liksom i andra kapitel att hitta guldkorn. Det jag fastnade för var hur staden försöker tränga undan sociala problem som hemlöshet, hur gränserna mellan det kommersiella och offentliga håller på att upplösas och hur arkitektur och design blivit ”allt viktigare medel i konkurrensen mellan nya köpcentra och äldre affärsområden” (s. 124).

Flera av Stahres tidigare böcker har handlat om rörelser av olika slag. I kapitlet *Rörelser* sammanfattas dessa med hjälp av en tredelning: programmatiska, offensiva och reaktiva rörelser. Även om inte alla rörelser som Stahre behandlar är följden av senare tids privatiseringar utgår författaren från Naomi Kleins texter om nyliberalismens ”omvandling av varje aktivitet och värde till en vara” (Klein 2001, i Stahre s. 165). Genomgången av olika typer av rörelser visar den empiriska bredd som Stahre genom åren samlat på sig. Samtidigt blir genomgången något av en katalogtext och hade vunnit på en större komplexitet i analysen och tydligare koppling till avsnittet om allmänningar och privatiseringar.

Kapitlet *Guerrilla Gardening*, handlar om en i Sverige relativt ny företeelse inriktad på stadsodling utan tillstånd. Namnet och rörelsen kommer från 1970-talets New York men hade 2013 spritt sig till cirka 60 länder. Författaren tar upp tre Stockholmsexempel: ”Tillväxt” som sedan 2009 planterar nyttoväxter, ”Trädgård på spåret” och en enskild person som på egen hand skapat en Japaninspirerad trädgård. I kapitlet som helhet är dock inte Stockholm i fokus. Exempelen kommer lika

mycket från Malmö och Göteborg och dessutom från London då Reclaim the Streets anordnade en gatufest där på temat Guerrilla Gardening.

Stahres intresse för graffiti väcktes för cirka 30 år sedan då han först skrev om företeelsen. I det näst sista kapitlet redogör han för den historiska bakgrunden och New York-graffitins uppkomst samt för de olika genrer som graffiti rymmer. När det gäller Stockholm är det främst stadens nolltolerans mot klotter och graffiti som Stahre uppmärksammar. Han kopplar den till såväl folkhemmets disciplinering och renhetssträvan som till postmodernismens estetisering av staden.

Ulf Stahres sammanfattande studie om Stockholm rymmer mycket som är både tankeväckande och intressant. Det som jag främst reagerat mot är att författarens teoretiska referenser sällan är riktigt integrerade med den empiri som presenteras. Dessutom är det främst Stockholm innanför tullarna som Stahre behandlar. Är man intresserad av ”de mångas” stad borde ytterstadens villkor uppmärksammas mer. I det avslutande kapitlet med samma rubrik som boken lyckas författaren integrera teori och empiri på ett bättre sätt och samtidigt påvisa några av de viktiga frågor som Stockholm står inför idag.

Klas Ramberg, Stockholm

Susanne Lundin: *Organ till salu*. Natur & Kultur, Stockholm 2014. 253 s. ISBN 978-91-27-13829-2.

Skulle du kunna tänka dig att köpa en njure av någon du inte känner, någon från ett fattigt område i Filippinerna som går med på att intyga att hen är en släkting till dig? Skulle du kunna tänka dig att köpa ett organ som kommer från någon som det finns misstankar om har blivit bestulen på det? Eller, skulle du kunna tänka dig att sälja en av dina njurar eller en bit av din lever för att betala av en del av dina skulder? Fundera lite på dessa frågor. Är du säker på att du kan veta säkert vad du skulle svara, idag, imorgon, längre in i framtiden? Går det ens att svara entydligt och kategoriskt på denna typ av frågor, eller spelar det roll vilken livssituation man befinner sig i, hur mycket pengar man har eller hur stor nöd man är i? Det är besvärande och komplexa frågor som dyker upp i huvudet när jag läser Susanne Lundins bok *Organ till salu*, som är en bok som väcker fler frågor än den ger svar. Det är också poängen, som jag ser det, med boken. Och det är även poängen och